

SŁAWOMIR PAWŁOWSKI SAC

Katolicki Uniwersytet Lubelski Jana Pawła II, Wydział Teologii

<https://orcid.org/0000-0003-4918-0658>

Ekumeniczne *vademecum* dla biskupów. Komentarz teologiczny

Ecumenical *vademecum* for Bishops. Theological commentary

Abstract

The 4 December 2020, the Pontifical Council for Promoting Christian Unity published a document of about 50 pages, entitled *The Bishop and Christian unity. An ecumenical vademecum*. It is to be a guide “on the ecumenical path” of the bishop and his diocese. The *Vademecum* is based on the existing documents of the Catholic Church on ecumenism, but selects the most practical content from them, taking into account the latest achievements of the ecumenical movement. It describes what should be the ecumenical attitude of the faithful of the Catholic Church, who should be characterized by truth, love, humility, patience, and persistence. The *Vademecum* shows that a bishop should be a man of unity, dialogue, and a culture of encounter. His ministry of unity is deeply linked to synodality since both synodality and ecumenism are processes of the common path. The document describes the structures of the Church and the modes of operation that serve ecumenism: spiritual ecumenism, the dialogue of love, the dialogue of truth, and dialogue of life. The last includes pastoral ecumenism, practical ecumenism, and cultural ecumenism. The *Vademecum* resembles previous rules of *communicatio in sacris*, without changing them, although it adopts the bishop’s perspective and therefore understands participation in sacramental life as a part of the pastoral ecumenism rather than an aspect of spiritual ecumenism. The practical recommendations that translate the previously laid out content into the language of actions in a simple and concrete way are very valuable. The document is accompanied by a very useful appendix that contains a synthetic description of the partners of the Catholic Church in ecumenical international dialogue. The *Vademecum* is a text so practical that not only bishops will use it; it can help all those involved in ecumenism.

Keywords: bishop, Christian unity, ecumenism, Pontifical Council for Promoting Christian Unity, *Vademecum*.

Abstrakt

4 grudnia 2020 r. Papieska Rada dla Popierania Jedności Chrześcijan opublikowała liczący ok. 50 stron dokument pt. *Biskup i jedność chrześcijan. Vademecum ekumeniczne*. Ma on być przewodnikiem „w ekumenicznej drodze” biskupa wraz z jego diecezją. *Vademecum* bazuje na istniejących już dokumentach Kościoła katolickiego na temat ekume-

nizmu, ale wybiera z nich treści najbardziej praktyczne, uwzględniając najnowsze osiągnięcia ruchu ekumenicznego. Opisuje, jaka powinna być ekumeniczna postawa wiernych Kościoła katolickiego, których w tym zakresie powinna cechować prawda, miłość, pokora, cierpliwość i wytrwałość. *Vademecum* ukazuje, że biskup powinien być człowiekiem jedności, dialogu i kultury spotkania. Jego posługa jedności jest głęboko związana z synodalnością, gdyż zarówno synodalność, jak i ekumenizm są procesami wspólnej drogi. Dokument opisuje służące ekumenizmowi struktury Kościoła i sposoby działania: ekumenizm duchowy, dialog miłości, dialog prawdy i dialog życia, który zawiera w sobie ekumenizm duszpasterski, ekumenizm praktyczny i ekumenizm kulturowy. *Vademecum* przypomina dotychczasowe zasady *communicatio in sacris*, nic w nich nie zmieniając, choć przyjmuje perspektywę biskupa, i dlatego współuczestnictwo w życiu sakramentalnym pojmuje raczej jako część ekumenizmu duszpasterskiego niż aspekt ekumenizmu duchowego. Niezwykle cenną rzeczą *Vademecum* są jego zalecenia praktyczne, które w sposób prosty i konkretny przekładają wyłożoną wcześniej treść na język czynów. Do dokumentu dołączono niezwykle użyteczny aneks, który zawiera syntetyczny opis partnerów Kościoła katolickiego w ekumenicznym dialogu międzynarodowym. *Vademecum* jest tekstem na tyle praktycznym, że skorzystają z niego nie tylko biskupi; może stanowić pomoc dla wszystkich osób zaangażowanych w ekumenizm.

Słowa kluczowe: biskup, ekumenizm, jedność chrześcijan, *Vademecum*, Papieska Rada dla Popierania Jedności Chrześcijan.

4 grudnia 2020 r. Papieska Rada dla Popierania Jedności Chrześcijan opublikowała dokument pt. *Biskup i jedność chrześcijan. Vademecum ekumeniczne*. Ukazał się on na stronach internetowych Papieskiej Rady jednocześnie w kilku wersjach językowych: angielskiej, hiszpańskiej, francuskiej, włoskiej i portugalskiej¹. Prezentacji dokumentu towarzyszyła konferencja prasowa w Biurze Prasowym Stolicy Apostolskiej, w której udział wzięli: kard. Kurt Koch, Przewodniczący Papieskiej Rady dla Popierania Jedności Chrześcijan; kard. Marc Quillet, Prefekt Kongregacji dla Biskupów; kard. Luis Antonio Tagle, Prefekt Kongregacji dla Ewangelizacji Narodów; kard. Leonardo Sandri, Prefekt Kongregacji dla Kościołów Wschodnich².

Ten tekst będziemy dalej nazywać w skrócie *Vademecum ekumenicznym* lub po prostu *Vademecum* (czasem z odnośnym numerem fragmentu tekstu). Ponieważ w chwili publikacji niniejszego artykułu nie ma jeszcze wersji polskiej *Vademecum*, dlatego umieszczone tutaj tłumaczenie niektórych jego wyrażeń czy zdań jest przekładem nieoficjalnym, dokonany przez autora niniej-

---

¹ The Pontifical Council for Promoting Christian Unity. 2020. Ecumenical Vademecum online (4.12.2020). <http://www.christianunity.va/content/unitacristiani/en/news/2020/2020-12-04-vademecum-online.html>.

² The Pontifical Council for Promoting Christian Unity. 2020. Press conference for the presentation of the document „The Bishop and Christian Unity: An Ecumenical Vademecum” (4.12.2020). <http://www.christianunity.va/content/unitacristiani/en/news/2020/2020-12-04-press-conference-vademecum.html>.

szego artykułu dla celów studyjnych z jego wersji angielskiej (pierwotnej)³ i francuskiej⁴.

1. Cel i przygotowanie *Vademecum ekumenicznego*

Etymologicznie słowo *vademecum* znaczy „pójdź ze mną”. Dlatego *Vademecum ekumeniczne* ma być jak „przewodnik, busola lub towarzysz podróży, dla ekumenicznej drogi biskupa wraz z jego diecezją” – stwierdził kard. Koch, wprowadzając w dokument. Przewodniczący Papieskiej Rady dla Popierania Jedności Chrześcijan przywołuje przy tym słowa papieża Franciszka, który często powtarza, że „jedność tworzy się, idąc”; jeśli idziemy razem z Chrystusem, On sam tę jedność zrealizuje. Jedności nie zobaczymy jako „cudu przy końcu”, ale jedność, którą sprawi Duch Święty, „przychodzi w drodze” (przemówienie papieża Franciszka w Bazylice św. Pawła za Murami 25 stycznia 2020 r.)⁵.

Choć punktem odniesienia dla działalności ekumenicznej jest ciągle *Dyrektorium w sprawie realizacji zasad i norm dotyczących ekumenizmu* (zwane dalej *Dyrektorium ekumenicznym* lub po prostu *Dyrektorium*), to odczuwało się jednak brak tekstu skierowanego do biskupów. *Vademecum ekumeniczne* zrodziło się z prośby członków i konsultorów Papieskiej Rady dla Popierania Jedności Chrześcijan podczas zebrania plenarnego Rady w 2016 r. Pierwsza wersja robocza została przygotowana przez pracowników Papieskiej Rady przy konsultacji ekspertów i przedstawiona podczas zebrania plenarnego Rady w 2018 r. Tekst został następnie przesłany do wielu dykasterii Kurii Rzymskiej, aby i one wniosły swój wkład. Papież Franciszek zaaprobował *Vademecum* i odniósł się do tego w liście z 24 maja 2020 r. z okazji 25. rocznicy encykliki św. Jana Pawła II *Ut unum sint* (1995 r. – papieska zgoda na publikację *Vademecum*, umieszczona na końcu dokumentu, nosi datę 5 czerwca 2020 r.). Papieska Rada przygotowała dalej tłumaczenie tekstu na różne języki. Publikacja dokumentu zbiega się nie tylko z 25. rocznicą *Ut unum sint*, ale także z 60. rocznicą ustanowienia Papieskiej Rady dla Popierania Jedności Chrześcijan

---

³ The Pontifical Council for Promoting Christian Unity. 2020. The Bishop and Christian Unity: An Ecumenical Vademecum (5.12.2020). <http://www.christianunity.va/content/dam/unitacristiani/Documentazione%20generale/2020Vademecum/Vademecum-EN.pdf>.

⁴ Pontificium Consilium Ad Christianorum Unitatem Fovendam. 2020. L'évêque et l'unité des chrétiens. Vademecum œcuménique (5.12.2020). <http://www.christianunity.va/content/dam/unitacristiani/Documentazione%20generale/2020Vademecum/Vademecum-FR.pdf>.

⁵ Kurt Koch. 2020. Presentazione del documento „Il Vescovo e l'unità dei cristiani: vademecum ecumenico” (5.12.2020). <http://www.christianunity.va/content/dam/unitacristiani/Documentazione%20generale/2020Vademecum/Vademecum%20Koch.pdf>, 1, 3.

(w 1960 r. nazywanej wtedy Sekretariatem), co miało swój związek ze zwołaniem II Soboru Watykańskiego⁶.

2. Struktura *Vademecum ekumenicznego*

Dokument składa się z *Przedmowy*, *Wykazu skrótów*, *Wprowadzenia* (nr 1–5), dwóch zasadniczych części (nr 6–41), a także z *Wniosku* (nr 42), który zawiera także modlitwę; następnie – z wykazu katolickich dokumentów o ekumenizmie oraz *Aneksu*. Całość, w formacie przygotowanym przez Papieską Radę, liczy ok. 50 stron.

Pierwsza, krótsza część (8 stron), pt. *Promocja ekumenizmu w Kościele katolickim* (nr 6–14), opisuje, jaka powinna być ekumeniczna postawa katolików, zwłaszcza biskupów, charakteryzuje ekumeniczne struktury Kościoła i ekumeniczną formację wiernych. Druga, trzy razy dłuższa część (26 stron), pt. *Relacje Kościoła katolickiego z innymi chrześcijanami* (nr 15–41), wyjaśnia cztery sposoby ekumenicznej działalności Kościoła: „ekumenizm duchowy”, „dialog miłości”, „dialog prawdy” i „dialog życia”, który zawiera w sobie „ekumenizm duszpasterski”, „ekumenizm praktyczny” i „ekumenizm kulturowy”.

Niezwykle cenną rzeczą *Vademecum* są jego zalecenia praktyczne, umieszczone w 6 miejscach na zakończenie każdej sekcji dokumentu, które w sposób prosty i konkretny przekładają wyłożoną wcześniej treść na język czynów.

Bardzo pożyteczny jest także *Aneks* (w sumie 10 stron), który zawiera syntetyczny opis partnerów Kościoła katolickiego w ekumenicznym dialogu międzynarodowym. Odnajdziemy tam krótką charakterystykę najważniejszych Kościołów i organizacji chrześcijańskich, obejmującą czasem ich historię, strukturę, niekiedy liczebność, ich akcenty doktrynalne i duchowe oraz zaangażowanie ekumeniczne w dialogu z Kościołem katolickim (np. fazy dialogu, nazwy komisji i tytuły dokumentów).

3. Wykorzystane dokumenty Magisterium Kościoła

Linie przewodnie *Vademecum*, bazując głównie na 4 dokumentach magisterialnych Kościoła katolickiego na temat ekumenizmu, stwierdza kard. Koch. Są nimi: dekret II Soboru Watykańskiego *Unitatis redintegratio* (1964), encyklika św. Jana Pawła II *Ut unum sint* (1995), oraz dwa dokumenty Papieskiej Rady dla

---

⁶ Koch. 2020. Presentazione del documento „Il Vescovo e l’unità dei cristiani”, 1–2.

Popierania Jedności Chrześcijan: *Dyrektorium ekumeniczne* (1993) i *Ekumeniczny wymiar formacji pastoralnej* (1997)⁷.

Jeżeli chodzi o liczbę odniesień *Vademecum* do tych tekstów, to jest ona następująca:

- *Dyrektorium ekumeniczne*: 38 razy,
- *Unitatis redintegratio*: 31 razy,
- *Ut unum sint*: 22 razy;
- *Ekumeniczny wymiar formacji pastoralnej*: wspomniany tylko 1 raz jako całość, co nie pomniejsza jego wpływu na *Vademecum* zwłaszcza w aspekcie praktycznym⁸.

Warto także wyliczyć pozostałe dokumenty Stolicy Apostolskiej (w tym przemówienia papieskie), do których odwołuje się *Vademecum*, stosując dosłowny cytat lub parafrazę, bądź też wskazując na miejsce pochodzenia danej myśli. Oto wykaz tych dokumentów (w nawiasie rok wydania, a czasem dokładna data przemówienia) z liczbą ich odniesień w *Vademecum* (chyba że wymieniono tylko raz):

- II Sobór Watykański, Konstytucja dogmatyczna o Kościele *Lumen gentium* (1964): 3 razy;
- II Sobór Watykański, Dekret o pasterskich zadaniach biskupów w Kościele *Christus Dominus* (1965);
- św. Paweł VI i patriarcha Atenagoras, wspólne oświadczenie o „usunięciu z pamięci” eskomunik z 1054 r. (7 grudnia 1965 r.);
- św. Paweł VI, użycie wyrażenia „uzdrowienie pamięci” (1975);
- św. Paweł VI, Adhortacja apostolska *Evangelii nuntiandi* (1975);
- św. Jan Paweł II, Adhortacja apostolska *Catechesi tradendae* (1979);
- św. Jan Paweł II, Adhortacja apostolska *Familiaris consortio* (1981);
- św. Jan Paweł II, List apostolski *Tertio millennio adveniente* (1994);
- Benedykt XVI, Homilia na zakończenie konklawe (20 kwietnia 2005);
- Benedykt XVI, Konstytucja apostolska *Anglicanorum coetibus* (2009);
- Franciszek, Adhortacja apostolska *Evangelii gaudium* (2013): 3 razy;

---

⁷ Koch. 2020. Presentazione del documento „Il Vescovo e l’unità dei cristiani”, 1.

⁸ Dokument o formacji zawiera także szereg praktycznych wskazań i wykazów literatury. Papieska Rada dla Popierania Jedności Chrześcijan. 1998. *Ekumeniczny wymiar formacji pastoralnej*. Opole: Wydawnictwo św. Krzyża, 30–35.

- Franciszek i patriarcha ekumeniczny Bartłomiej, wspólna deklaracji z Jerozolimy w 2014 (25 maja 2014);
- Franciszek, przemówienie w Bazylice Grobu Świętego w Jerozolimie (25 maja 2014);
- Franciszek, przemówienie z okazji 50. rocznicy ustanowienia Synodu Biskupów (17 października 2015), cytujące przemówienie do Delegacji Ekumenicznego Patriarchatu Konstantynopola (z 27 czerwca 2015);
- *Kodeks Prawa Kanonicznego* (1983): 7 razy;
- *Kodeks Kanonów Kościołów Wschodnich* (1990): 6 razy;
- *Katechizm Kościoła Katolickiego* (1992);
- Kongregacja Kultu Bożego, *Obrzędy chrześcijańskiego wtajemniczenia dorosłych* (1972);
- Kongregacja dla Biskupów, *Dyrektorium o pasterskiej posłudze biskupów „Apostolorum Successores”* (2014): 4 razy;
- Papieska Rada dla Popierania Jedności Chrześcijan i Zjednoczone Towarzystwo Biblijne, *Wytyczne do współpracy międzywyznaniowej w tłumaczeniu Biblii. Nowe przejrzone wydanie* (1987);
- Papieska Rada dla Krzewienia Nowej Ewangelizacji, *Dyrektorium o katechizacji* (2020).

Najczęściej cytowaną częścią *Dekretu o ekumenizmie* jest jego nr 4, przywoływany w *Vademecum* aż 10 razy. DE 4 zawiera wykładnię katolickiego rozumienia ruchu ekumenicznego i zasad ekumenizmu.

Jeżeli chodzi o *Kodeks Prawa Kanonicznego*, to *Vademecum* odwołuje się do kan. 383 § 3 i kan. 755 § 1 i § 2 (ekumeniczne obowiązki biskupów), kan. 844 § 2 i § 4 (*communicatio in sacris*) i kan. 1125 (zezwoleńie na małżeństwo mieszane).

Z *Kodeksu Kanonów Kościołów Wschodnich* przywoływane są: kan. 671 § 2 (*communicatio in sacris*), kan. 814 § 1 (zezwoleńie na małżeństwo mieszane) i kan. 902–908, które stanowią cały „tytuł XVIII” tego Kodeksu brzmiący: *Ekumenizm, czyli wspieranie jedności chrześcijan*. Warto zaznaczyć, że *Vademecum*, za *Kodeksem Kanonów Kościołów Wschodnich*, podkreśla szczególną troskę, która spoczywa na Katolickich Kościołach Wschodnich „o wspieranie jedności pomiędzy wszystkimi Kościołami Wschodnimi”, m.in. poprzez „wierność religijną wobec starożytnych tradycji Kościołów Wschodnich”, „współpracę, bratni szacunek wobec spraw materialnych i duchowych” (*Vademecum ekumeniczne*, nr 8; KKKW kan. 903). O roli tych Kościołów mówił w swo-

im wystąpieniu kard. Leonardo Sandri, Prefekt Kongregacji dla Kościołów Wschodnich⁹.

Najczęściej powtarzanymi wyrażenia z papieskich dokumentów są: „uzdrowienie (oczyszczenie) pamięci” (nr 24 – z UUS 2, 17, 52, korzeniami sięgającymi do wypowiedzi św. Pawła VI), „wymiana darów” (nr 23, 41 – z UUS 28) oraz „przyjęcie tego, co Duch w nich [innych chrześcijanach] zasiał jako dar również dla nas” (nr 27, 42 – z *Evangelii gaudium* 246).

W zakresie ekumenizmu duchowego poprzednikiem ekumenicznego *Vademecum* dla biskupów było w pewnym sensie *L'ecumenismo spirituale* kard. Waltera Kaspera, poprzedniego Przewodniczącego Papieskiej Rady dla Popierania Jedności Chrześcijan¹⁰. Nie było ono skierowane do biskupów. Nie było też oficjalnym dokumentem Papieskiej Rady, choć idea jego powstania zrodziła się na zebraniu plenarnym tejże Rady w 2003 r. Stosowana w *L'ecumenismo spirituale* nazwa „*vademecum*”¹¹ oraz jego praktyczny wymiar upodobniają go do *Vademecum* dla biskupów.

Gdy spojrzymy na załączony do *Vademecum* aneks, niepodobna nie zobaczyć ideowego podobieństwa z inną pozycją książkową kard. W. Kaspera – *Harvesting the Fruits*, która jest wykazem dialogów ekumenicznych prowadzonych przez Kościół katolicki oraz syntetycznym podsumowaniem ich wyników¹².

4. Wybrane kwestie teologiczne *Vademecum*

Analiza *Vademecum* ekumenicznego nasuwa kilka spostrzeżeń.

4.1. Relektura katolickich zasad z ekumenizmu

Vademecum nie zawiera szczególnych nowości w sensie katolickich zasad ekumenizmu. Jest raczej ponowieniem apelu o ekumeniczne zaangażowanie biskupów i praktycznym narzędziem w ich rękę, jak zaznaczył kard. Marc Quillet, Prefekt Kongregacji dla Biskupów¹³. W tym ostatnim aspekcie może zawierać

---

⁹ Leonardo Sandri. 2020. Presentazione del documento Il Vescovo e l'unità dei cristiani: vademecum ecumenico” (5.12.2020). <http://www.christianunity.va/content/dam/unitacristiani/Documentazione%20generale/2020Vademecum/Vademecum%20Sandri.pdf>.

¹⁰ Walter Kasper. 2006. *L'ecumenismo spirituale. Linee-guida per la sua attuazione*. Roma: Città Nuova Editrice.

¹¹ Kasper. 2006. *L'ecumenismo spirituale*, 11.

¹² Walter Kasper. 2009. *Harvesting the Fruits. Basic Aspects of Christian Faith in Ecumenical Dialogue*. London: Continuum International Publishing Group.

¹³ Marc Quillet. 2020. *Vademecum ecumenique* (5.12.2020). <http://www.christianunity.va/content/dam/unitacristiani/Documentazione%20generale/2020Vademecum/Vademecum%20Quillet.pdf>.

nowe rzeczy, np. nacisk na wykorzystanie mediów i stron internetowych, czy przedstawienie aktualnego stanu dialogów w *Aneksie*. Niemniej jednak – trzeba to przyznać – stanowi w pewien sposób ponowne odczytanie dotychczasowych dokumentów kościelnych.

Katolickie zasady ekumenizmu zostały przedstawione w I rozdziale *Unitatis redintegratio* (nr 2–4). Rozdział ten, kiedy określa relacje między Kościołem katolickim a innymi Kościołami i ich wiernymi, w wielu miejscach posługuje się dynamiką „wahadła”, „napięcia”, – swego rodzaju metodą dialektyczną lub komplementarną – stosując wyrażenia typu: „tak, ale”, „mimo że, jednak”, „choć, mimo to”¹⁴. Gdy przyjrzymy się jak *Vademecum* odwołuje się do katolickich zasad ekumenizmu, to stwierdzamy, że ogranicza tego typu metodę tylko do dwóch kwestii: „wspólnoty (komunii) rzeczywistej, choć niedoskonałej”, która istnieje między chrześcijanami (nr 3, 22), oraz dwóch – przeciwstawnych, ale branych razem pod uwagę – zasad *communicatio in sacris*: zaznaczania (znaku) jedności Kościoła, która wzbrania współuczestnictwa w życiu sakramentalnym, i uczestnictwa w środkach (narzędziach) łaski, które niekiedy czyni go wskazanym (nr 36, za DE 8).

Nie odnajdziemy w *Vademecum* zdania o „pełni środków zbawczych” w Kościele katolickim i ubogaceniu go „wszelką prawdą objawiona przez Boga” (DE 3, 4). Nie ma także wzmianki o trwaniu (*subsistit in*) Kościoła Chrystusowego w Kościele katolickim (KK 8). Odwołania do I rozdziału *Unitatis redintegratio* dotyczą raczej obowiązku podejmowania działań ekumenicznych, braterstwa ochrzczonych w Chrystusie, rozpoznawania dóbr prawdziwie chrześcijańskich u innych oraz dzieła odnowy i reformy u siebie.

Czegokolwiek jednak nie powiedzielibyśmy o relekturze katolickich zasad z ekumenizmu w *Vademecum*, nie stanowiła ona jego głównego celu.

4.2. Biskup jako człowiek jedności, dialogu (kultury spotkania) i drogi

To trzy swoiste „nowe” zadania (*munera*) biskupa. Biskup jest „widzialną zasadą jedności”. „Posługa powierzona biskupowi jest służbą jedności, zarówno wewnątrz jego diecezji, jak i między Kościołem lokalnym i Kościołem powszechnym” (*Przedmowa*). Ta jedność uzyskała szerszy wymiar, gdy Kościół katolicki włączył w ruch ekumeniczny (nr 4).

¹⁴ Na przykład: „Oczywiście, z powodu rozbieżności (...) Niemniej jednak, usprawiedliwieni z wiary przez chrzest (...)”; „(...) choć w naszym przekonaniu mają braki, nie są bynajmniej pozabawione wartości i znaczenia (...)”; „Mimo to nasi odłączeni bracia (...) nie korzystają z owej jedności (...)” (DE 3); „Chociaż bowiem Kościół katolicki został wzbogacony wszelką prawdą objawioną przez Boga i wszelkimi środkami łaski, to jednak jego członkowie nie żyją, jak należy, pełną gorliwością stąd wynikającą (...)”; „Z drugiej strony konieczne jest, aby katolicy z radością rozpoznawali i cenili (...)” (DE 4).

Biskup promuje zaangażowanie ekumeniczne „jako człowiek dialogu” (nr 7). Warunkiem każdego prawdziwego ekumenizmu jest „kultura spotkania” – w instytucjach i wydarzeniach ekumenicznych (nr 26). Biskup poszukuje ludzi dobrej woli „we wspólnym dążeniu do prawdy poprzez rozmowę charakteryzującą się jasnością i pokorą w duchu miłości i przyjaźni” (nr 7). Z okazji prezentacji *Vademecum* kard. Luis Antonio Tagle, Prefekt Kongregacji dla Ewangelizacji Narodów, zwrócił uwagę na dialog jako metodę ewangelizacji¹⁵.

Przez *Vademecum* przewija się także idea drogi. Jest to uwidocznione w samej nazwie rodzaju dokumentu (*vademecum* – „pójdź ze mną”) i w jego przeznaczeniu. Ma być on jak „towarzysz podróży” w ekumenicznej drodze biskupa z jego diecezją – stwierdził kard. Koch¹⁶. Co więcej, biskupia posługa jedności jest głęboko związana z synodalnością (*syn-hodos* – „wspólna droga”): „Biskupi, którzy razem z Papieżem tworzą jedno kolegium, pełnią posługę duszpasterską i ekumeniczną na sposób synodalny wraz z całym Ludem Bożym”. Papież Franciszek stwierdza, że zarówno synodalność, jak i ekumenizm są procesami wspólnej drogi (nr 4).

4.3. Pięć cnót ekumenicznych: prawda, miłość, pokora, cierpliwość, wytrwałość

Unitatis redintegratio 11 radzi, aby uczestnicy dialogu ekumenicznego podchodzili do swego zadania „z umiłowaniem prawdy, z miłością i pokorą”. To zdanie – umieszczone wewnątrz fragmentu mówiącego o sposobie prezentowania doktryny, o unikaniu fałszywego irenizmu i o uwzględnianiu hierarchii prawd nauki katolickiej – mogłoby zostać niezauważone lub potraktowane jako ozdobnik. Tymczasem *Vademecum* czyni z niego podstawę do rozpoznania trzech podstawowych „dyspozycji” ekumenicznych dla całego Ludu Bożego (nr 11). Dokument rozwija tę myśl: „ekumenizm nie opiera się na kompromisie, jak gdyby jedność miała być osiągnięta kosztem prawdy”; postawa miłości będzie unikać polemiki i przedstawiać teologiczne różnice, które nas dzielą „z wyważeniem i dokładnością”. Natomiast pokorna postawa pozwala katolikom docenić to, „czego Bóg dokonuje w tych, którzy należą do innych Kościołów i Wspólnot kościelnych” (nr 11). Prawda i miłość dojdą do głosu szczególnie w „dialogu prawdy” (nr. 27–30) i w „dialogu miłości” (nr. 25–26).

Przy omawianiu „dialogu życia” *Vademecum* wymienia jeszcze kolejne postawy, „cnoty ekumeniczne”: „W tym przedsięwzięciu katolicy są zachęceni do wykazania

¹⁵ Luis Antonio G. Tagle. 2020. The Relevance of The Bishop And Christian Unity. An Ecumenical *Vademecum* (5.12.2020). <http://www.christianunity.va/content/dam/unitacristiani/Documentazione%20generale/2020Vademecum/Vademecum%20Tagle.pdf>.

¹⁶ Koch. 2020. Presentazione del documento „Il Vescovo e l’unità dei cristiani”, 1.

zarówno cierpliwości, jak i wytrwałości, dwóch cnót ekumenizmu” (nr 31). Przy czym katolicy „nie powinni czekać, aż inni chrześcijanie się do nich zbliżą, ale powinni być zawsze przygotowani do zrobienia pierwszego kroku w ich kierunku” (nr 26).

4.4. *Communicatio in sacris* – dotychczasowe zasady; uznać powód do radości

Główne zasady współuczestnictwa w życiu sakramentalnym (*communicatio in sacris*) zostały wyłożone w *Unitatis redintegratio* (DE 8) w kontekście (a może w sąsiedztwie) ekumenizmu duchowego (DE 7–8). Dekret poprzedza je jednak wyrażeniem uwidaczniającym dystans do wcześniej omawianych kwestii ekumenizmu duchowego (nawrócenia, świętości życia i modlitwy): „Nie można wszakże uznać współdziałania w świętych czynnościach (*communicatio in sacris*) za środek, który bez zastrzeżeń należałoby stosować dla przywrócenia jedności chrześcijan” (DE 8). Ponieważ *Vademecum* przyjmuje perspektywę biskupa, współuczestnictwo w życiu sakramentalnym pojmuje raczej jako troskę duszpasterską niż aspekt duchowego ekumenizmu (przypis 4 do nr. 15).

Vademecum przypomina dotychczasowe zasady *communicatio in sacris* (nr 36), nic w nich nie zmieniając. Zaznacza, że kwestia wzajemnego udzielania i przyjmowania sakramentów podczas liturgicznych celebracji, zwłaszcza Eucharystii, „pozostaje obszarem znaczącego napięcia w naszych ekumenicznych stosunkach”. Niemniej przypomina słowa św. Jana Pawła II o tym, że fakt, iż w pewnych szczególnych przypadkach duchowni katolicy mogą udzielać sakramentu Eucharystii, pokuty i namaszczenia chorych innym chrześcijanom, którzy nie są w pełnej komunii z Kościołem katolickim, jest „powodem do radości” (nr 36, za UUS 46).

4.5. Rodzaje działalności ekumenicznej

Teoretycy ekumenizmu przyzwyczaili się do podziału działalności ekumenicznej na trzy rodzaje, środki, drogi, sposoby: ekumenizm duchowy, ekumenizm doktrynalny (dialogi teologiczne) i ekumenizm praktyczny¹⁷. *Vademecum* dzieli tę działalność na cztery rodzaje, podając w dodatku trzy rejony tego ostatniego, czyli podając w sumie siedem różnych nazw:

- Ekumenizm duchowy
- Dialog miłości

---

¹⁷ Piotr Jaskóła. 2018. *Ut unum sint. Wprowadzenie do ekumenizmu*. Opole: Redakcja Wydawnictw Wydziału Teologicznego Uniwersytetu Opolskiego, 105–108.

- Dialog prawdy
- Dialog życia
  - Ekumenizm duszpasterski
  - Ekumenizm praktyczny
  - Ekumenizm kulturowy

Vademecum wyjaśnia (nr 15):

- Ekumenizm duchowy promuje modlitwę, nawrócenie i świętość życia ze względu na jedność chrześcijan.
- Dialog miłości dotyczy spotkania na poziomie codziennych kontaktów i współpracy w celu umocnienia i pogłębiania więzi, którą już dzielimy przez chrzest.
- Dialog prawdy dotyczy istotnych kwestii doktrynalnych w celu uzdrowienia podziału wśród chrześcijan.
- Dialog życia obejmuje możliwości spotkania i współpracy z innymi chrześcijanami w dziedzinie wspólnych inicjatyw duszpasterskich, w misji dla świata i poprzez kulturę.

Nowością jest zatem wprowadzenie kategorii „dialogu miłości”, który bardziej dotyczy „codziennych kontaktów”, „nagromadzenie prostych inicjatyw”, a także „kultury spotkania” (nr 26). Natomiast „dialog życia” dotyczy bardziej wyspecjalizowanych form działania, jak np. współpraca kapelanów, uzyczenie miejsc kultu, misja, katecheza, współudział w życiu sakramentalnym, duszpasterstwo małżeństw mieszanych, podejście do kwestii zmiany przynależności wyznaniowej („ekumenizm duszpasterski”, nr. 32–37), posługa charytatywna, obrona godności ludzkiej, zwalczanie skutków klęsk żywiołowych, walka z dyskryminacją, obrona świętości życia, troska o stworzenie, dialog międzyreligijny („ekumenizm praktyczny”, nr. 38–40).

Do „dialogu życia” należy także „ekumenizm kulturowy”. Obejmuje on wszelkie wysiłki zmierzające do lepszego zrozumienia kultury innych chrześcijan. Jego ważnym aspektem jest promowanie wspólnych projektów kulturowych, które są w stanie zjednoczyć różne społeczności i ponownie inkulturować Ewangelię w naszych czasach. *Vademecum* zachęca do wspólnych projektów o charakterze akademickim, naukowym lub artystycznym. Stwierdza, że doświadczenie wielu diecezji katolickich pokazuje, że ekumeniczne koncerty, festiwale sztuki sakralnej, wystawy, sympozja, są ważnymi okazjami do zbliżenia między chrześcijanami. Kultura, w sensie szerokim, jawi się jako uprzywilejowane miejsce „wymiany darów” (nr 41).

Oczywiście niektóre z tych zakresów pokrywają się: trudno życia małżeństw mieszanych nie zaliczyć do „dialogu miłości”. *Vademecum* samo uprzedza po-

dział działalności ekumenicznej na kategorii stwierdzeniem: „Ruch ekumeniczny jest jeden i niepodzielny, i zawsze należy go traktować jako całość. (...) Wiele działań ekumenicznych będzie obejmowało jednocześnie kilka tych wymiarów” (nr 15).

4.6. Uwzględnienie nowych rzeczywistości

Vademecum uwzględnia to, co jeszcze nie istniało w dobie powstawania *Dyrektorium* albo nie było jeszcze dostatecznie ugruntowane. Należą do tego nowe środki komunikacji, zwłaszcza Internet. „Internet jest coraz częściej medium, przez które świat postrzega oblicze Kościoła. (...) Za pośrednictwem strony internetowej należy łatwo znaleźć diecezjalnego delegata ds. ekumenizmu i komisję ekumeniczną oraz nawiązać z nimi kontakt” (nr 14). W ogóle obecność katolików w mediach „powinna pokazywać, że katolicy cenią swoich chrześcijańskich braci i siostry oraz są ludźmi otwartymi na słuchanie ich i uczenie się od nich” (nr 13).

Vademecum wymienia także kategorię niedawno założonych wspólnot życia konsekrowanego, dla których „promowanie jedności chrześcijan jest szczególnym charyzmatem, a do niektórych z nich należą członkowie wywodzący się z różnych tradycji chrześcijańskich” (nr 23). Jako przykład możemy wymienić Wspólnotę z Taizé, Monastyczną Wspólnotę z Bose, Monastyczne Wspólnoty Jerozolimskie, Wspólnotę Błogosławieństw, Wspólnotę *Chemin Neuf*. Choć niektóre z nich istnieją już od kilkudziesięciu lat, to ciągle są zjawiskiem „nowym”¹⁸.

4.7. Kwestie terminologiczne tłumaczenia

Każdy tłumacz dokumentów obcojęzycznych staje przed problemem trafnego, a jednocześnie dobrze brzmiącego po polsku przekładu. Przy tłumaczeniu *Vademecum* trudność może sprawić często używane angielskie wyrażenie *other Christian leaders*, oddane w wersji francuskiej jako *les autres responsables d'Église*. Dosłowny przekład – „inni liderzy chrześcijańscy”, „inni odpowiedzialni Kościoła” (może: „za Kościół”, „kościelni”) – nie satysfakcjonuje pod względem brzmienia w języku polskim. Inne próby – „zwierzchnicy”, „przywódcy”, „hierarchowie” – brzmią lepiej, ale zakresowo nie odpowiadają oryginałowi. Może najlepszym wyjściem jest zastosowanie dość długiego wyrażenia” „osoby pro-

---

¹⁸ Elżbieta Wrzała. 2017. *Liturgiczne drogi jedności. Liturgiczno-ekumeniczna duchowość wybranych nowych wspólnot życia ewangelicznego*. Kraków: Wydawnictwo Naukowe. Uniwersytet Papieski Jana Pawła II w Krakowie, 337.

wadzące inne wspólnoty chrześcijańskie/kościelne”, „osoby odpowiedzialne za inne wspólnoty chrześcijańskie/kościelne”.

Innym problemem dla tłumacza są nazwy niektórych Kościołów. Jak poprawnie oddać po polsku ogólną nazwę *Oriental Orthodox Churches* oraz nazwy poszczególnych Kościołów (np. *Coptic Orthodox Church*, *Syrian Orthodox Church*), aby nie myliły się z Kościołami prawosławnymi? W tym ostatnim przypadku język angielski stosuje nazwę *Orthodox Churches of the Byzantine Tradition* albo *Eastern Orthodox Churches*. Odnośnie do *Oriental Orthodox Churches* w języku polskim przyjęła się ogólna nazwa „Starożytne Kościoły wschodnie”, „Starożytne Kościoły orientalne”, „orientalne Kościoły ortodoksyjne” lub „Kościoły orientalne”, a w odniesieniu do nazw poszczególnych Kościołów stosuje się przymiotnik „ortodoksyjny”, np. „Koptyjski Kościół Ortodoksyjny”, „Syryjski Kościół Ortodoksyjny”¹⁹. Jak uchwycić i wyrazić w języku polskim nazwy dwóch różnych Kościołów: *Malankara Orthodox Syrian Church* i *Malankara (Jacobite) Syrian Orthodox Church*? W języku polskim przyjęła się odpowiednio nazwy: „Syryjsko–Malankarski Kościół Ortodoksyjny” i „Malankarski Jakobičko-Syryjski Kościół Ortodoksyjny”²⁰.

W języku polskim nie ma też jednolitego nazewnictwa związków Kościołów (wspólnot, aliansów). Czy *World Evangelical Alliance* to „Światowy Alians Ewangelikalny”, czy też „Ewangeliczny” lub „Ewangelicki”? Pod tym względem istnieje spór terminologiczny na obszarze języka polskiego²¹.

5. Nie tylko dla biskupów. Pragmatyzm *Vademecum*

Vademecum jest tekstem na tyle praktycznym, że skorzystają z niego nie tylko biskupi. Będzie dużą pomocą dla ich współpracowników, referentów ds. ekumenizmu, wykładowców ekumenizmu, a także wszystkich osób zaangażowanych w działalność ekumeniczną. Jest także poręcznym źródłem ekumenicznej wiedzy dla wszystkich chętnych.

Siłą *Vademecum* jest pragmatyzm. Umieszczone w nim *Zalecenia praktyczne* są często bardzo dosadne w swej konkretności. Tytułem przykładu:

¹⁹ Jan Sergiusz Gajek. 1997. Ogólna panorama Kościołów wschodnich. W *Ku chrześcijaństwu jutra. Wprowadzenie do ekumenizmu*. Red. Waclaw Hryniewicz, Jan Sergiusz Gajek, Stanisław Józef Koza, 100–102. Lublin: Towarzystwo Naukowe KUL. Jaskółka. 2018. *Ut unum sint. Wprowadzenie do ekumenizmu*, 155–161.

²⁰ Jan Sergiusz Gajek, Tadeusz Wyszomirski. 1997. Starożytne Kościoły wschodnie. W *Ku chrześcijaństwu jutra. Wprowadzenie do ekumenizmu*, 122–123.

²¹ Wiera Weremiejewicz. 2007. „Kościoły ewangelickie i ewangeliczne – podobieństwa i różnice”. *Studia i Dokumenty Ekumeniczne* 23 (1–2): 99–126; Tadeusz J. Zieliński. 2013. *Protestantyzm ewangelikalny. Studium specyfiki religijnej*. Warszawa: Wydawnictwo Naukowe Chrześcijańskiej Akademii Teologicznej, 22–24.

- Wyznaczyć diecezjalnego delegata (referenta) ds. ekumenizmu.
- Powołać diecezjalną komisję ekumeniczną.
- Zachęcić do mianowania parafialnych asystentów ds. ekumenizmu.
- Dzielić się dokumentacją i zasobami ekumenicznymi przez diecezjalną stronę internetową.
- Spotykać się z rodzinami mieszanymi wyznaniowo i wsluchiwać się w ich doświadczenia.
- Modlić się osobiście i publicznie za liderów innych wspólnot chrześcijańskich.
- Uczynić pierwszy krok, aby spotkać się z tymi liderami.
- Zapraszać na ważne liturgiczne celebracje i wydarzenia, kiedy to stosowne, zwierzchników i przedstawicieli innych wspólnot chrześcijańskich.
- Wydać z osobami odpowiedzialnymi za inne wspólnoty chrześcijańskie wspólne przesłanie na uroczystość Narodzenia Pańskiego lub Wielkanocy.
- Uczyć się na duszpasterskich inicjatywach innych chrześcijan.

6. O jedność, jakiej Chrystus chce, i środki, które On wybiera

Vademecum kończy się refleksją na temat zwycięstwa Chrystusa: „(...) przeskody w drodze do jedności przekraczają ludzkie siły; nie da się ich pokonać jedynie naszymi wysiłkami. Ale śmierć i zmartwychwstanie Chrystusa jest decydującym zwycięstwem Boga nad grzechem i podziałem (...) Z tego powodu chrześcijanie nie mogą rozpaczać w obliczu swoich podziałów (...). Chrystus już pokonał to zło” (nr 42).

Wynika stąd konieczność otworzenia się na przyjęcie Chrystusowej łaski oraz potrzeba modlitwy. *Vademecum* cytuje na zakończenie modlitwę francuskiego kapłana, ks. Paula Couturiera (1881–1953), katolickiego pioniera ruchu ekumenicznego, a zwłaszcza ekumenizmu duchowego. Jej krótsza, sparafrazowana wersja, odmawiana jest we Wspólnocie *Chemin Neuf* na zakończenie każdego spotkania²²:

„Panie Jezu,
który modliłeś się,
aby wszyscy byli jedno,
prosimy Cię o jedność chrześcijan

---

²² Wspólnota Chemin Neuf. Modlitwa o jedność chrześcijan (16.12.2020). <https://www.wjednosci.org/modlitwa-o-jednosc-chrzescijan,i174.html>.

taką, jakiej Ty chcesz,
poprzez środki,
jakie Ty wybierasz.
Niech Twój Duch Święty
da nam doświadczyć
cierpienia podziałów,
zobaczyć nasz grzech
i mieć nadzieję
ponad wszelką nadzieję.
Amen”.

References

- Gajek Jan Sergiusz, Wyszomirski Tadeusz. 1997. Starożytne Kościoły wschodnie. W *Ku chrześcijaństwu jutra. Wprowadzenie do ekumenizmu*. Red. Waław Hryniewicz, Jan Sergiusz Gajek, Stanisław Józef Koza, 115–135. Lublin: Towarzystwo Naukowe KUL.
- Gajek Jan Sergiusz. 1997. Ogólna panorama Kościołów wschodnich. W *Ku chrześcijaństwu jutra. Wprowadzenie do ekumenizmu*. Red. Waław Hryniewicz, Jan Sergiusz Gajek, Stanisław Józef Koza, 99–104. Lublin: Towarzystwo Naukowe KUL.
- Jan Paweł II. 1995. *Encyklika o działalności ekumenicznej „Ut unum sint”*. Poznań: Pallottinum.
- Jaskóła Piotr. 2018. *Ut unum sint. Wprowadzenie do ekumenizmu*. Opole: Redakcja Wydawnictw Wydziału Teologicznego Uniwersytetu Opolskiego.
- Kasper Walter. 2006. *L'ecumenismo spirituale. Linee-guida per la sua attuazione*. Roma: Città Nuova Editrice.
- Kasper Walter. 2009. *Harvesting the Fruits. Basic Aspects of Christian Faith in Ecumenical Dialogue*. London: Continuum International Publishing Group.
- Koch Kurt. 2020. Presentazione del documento „Il Vescovo e l'unità dei cristiani: vademecum ecumenico” (5.12.2020). <http://www.christianunity.va/content/dam/unitacristiani/Documentazione%20generale/2020Vademecum/Vademecum%20Koch.pdf>.
- Papieska Rada dla Popierania Jedności Chrześcijan. 1994. „Dyrektorium w sprawie realizacji zasad i norm dotyczących ekumenizmu”. *Communio* 14 (2): 3–93.
- Papieska Rada dla Popierania Jedności Chrześcijan. 1998. *Ekumeniczny wymiar formacji pastoralnej*. Opole: Wydawnictwo św. Krzyża.
- Quellet Marc. 2020. Vademecum œcumenique (5.12.2020). <http://www.christianunity.va/content/dam/unitacristiani/Documentazione%20generale/2020Vademecum/Vademecum%20Quellet.pdf>.
- Sandri Leonardo. 2020. Presentazione del documento „Il Vescovo e l'unità dei cristiani: vademecum ecumenico” (5.12.2020). <http://www.christianunity.va/content/dam/unitacristiani/Documentazione%20generale/2020Vademecum/Vademecum%20Sandri.pdf>.

- Sobór Watykański II. 2002. *Konstytucje. Dekrety. Deklaracje. Tekst polski. Nowe tłumaczenie*. Poznań: Pallottinum.
- Tagle Luis Antonio. 2020. The Relevance of The Bishop And Christian Unity. An Ecumenical Vademecum (5.12.2020). <http://www.christianunity.va/content/dam/unitacristiani/Documentazione%20generale/2020Vademecum/Vademecum%20Tagle.pdf>.
- Pontificium Consilium Ad Christianorum Unitatem Fovendam. 2020. L'évêque et l'unité des chrétiens. Vademecum œcuménique (5.12.2020). <http://www.christianunity.va/content/dam/unitacristiani/Documentazione%20generale/2020Vademecum/Vademecum-FR.pdf>.
- The Pontifical Council for Promoting Christian Unity. 2020. Press conference for the presentation of the document „The Bishop and Christian Unity: An Ecumenical Vademecum” (5.12.2020). <http://www.christianunity.va/content/unitacristiani/en/news/2020/2020-12-04-press-conference-vademecum.html>.
- The Pontifical Council for Promoting Christian Unity. 2020. The Bishop and Christian Unity: An Ecumenical Vademecum (5.12.2020). <http://www.christianunity.va/content/dam/unitacristiani/Documentazione%20generale/2020Vademecum/Vademecum-EN.pdf>.
- Weremiejewicz Wiera. 2007. „Kościoły ewangelickie i ewangeliczne – podobieństwa i różnice”. *Studia i Dokumenty Ekumeniczne* 23 (1–2): 99–126.
- Wspólnota Chemin Neuf. Modlitwa o jedność chrześcijan (16.12.2020). <https://www.wjednosci.org/modlitwa-o-jednosc-chrzescijan,1174.html>.
- Wrzała Elżbieta. 2017. *Liturgiczne drogi jedności. Liturgiczno-ekumeniczna duchowość wybranych nowych wspólnot życia ewangelicznego*. Kraków: Wydawnictwo Naukowe. Uniwersytet Papieski Jana Pawła II w Krakowie.
- Zieliński Tadeusz J. 2013. *Protestantyzm ewangelikalny. Studium specyfiki religijnej*. Warszawa: Wydawnictwo Naukowe Chrześcijańskiej Akademii Teologicznej.